

Sejarah Status Pemajakan *American Trading Company* (ATC) di Wilayah Borneo Utara (1865-1877)

Dg. Junaidah Awang Jambol¹

Manuskrip diterima: 16 Ogos 2017

Diterima untuk penerbitan 4 Disember 2017

¹ Calon Ph.D di Program Sejarah, Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah. E-mail: dgjunaidah@mrsmkk.edu.my

Abstract

The North Borneo lease to the American Trading Company (ATC) by the Sultan of Brunei has pioneered the establishment of a colony of mercantilism. This paper will discuss the status of regional leasing in North Borneo by ATC and more leasing and submission of territories in North Borneo has been made by external power. The legacy of Charles Lee Moses is important to the existence of a symbiotic relationship between ATC and the British North Borneo (Chartered) Company (BNBC). This has had a huge impact on the transformation of society in North Borneo. The disadvantages of the leasing agreement sealed by the Sultan of Brunei and Moses have opened its attachment to the oversight of ATCs who are too pragmatic to allow their representatives to make any form of agreement and consulate in their trading territories. This article describes a number of matters relating to diplomatic, trade and security relations that have been the cause of the changing status of leasing and submission of territories in North Borneo to BNBC represented by Baron Von Overbeck and Alfred Dent.

Keywords: *Leasing of Region, Leasing Issues, Change of Leasing Status*

Abstrak

Pemajakan Borneo Utara kepada pihak *American Trading Company* (ATC) oleh Sultan Brunei telah merintis pertapakan satu koloni merkantilisme. Makalah ini akan membincangkan tentang status pemajakan wilayah di Borneo Utara oleh ATC dan lebih banyak pemajakan dan penyerahan wilayah di Borneo Utara telah dilakukan

oleh kuasa luar. Pemajakan yang dilakukan oleh Charles Lee Moses adalah penting kepada kewujudan hubungan simbiotik di antara ATC dan British North Borneo (Chartered) Company (BNBC). Perkara ini telah memberikan impak yang besar terhadap transformasi masyarakat di Borneo Utara. Kelemahan perjanjian pemajakan yang dimeterai oleh Sultan Brunei dan Moses telah membuka keterikatannya terhadap pengawasan pihak ATC yang terlalu bersikap pragmatik sehingga membolehkan wakilnya untuk membuat sebarang bentuk perjanjian dan konsulat di wilayah perdagangan mereka. Penulisan ini menghuraikan beberapa perkara berkaitan dengan hubungan diplomatik, perdagangan dan keselamatan yang menjadi punca kepada berlakunya perubahan status pemajakan dan penyerahan wilayah di Borneo Utara kepada pihak BNBC yang diwakili oleh Baron Von Overbeck dan Alfred Dent.

Kata Kunci: Pemajakan Wilayah, Isu Pemajakan, Perubahan Status Pemajakan

Pendahuluan

Pada awal abad ke-19, Amerika Syarikat telah menjadi negara yang paling aktif dalam mengembangkan aktiviti perdagangan di Asia Tenggara. Pada ketika itu, Amerika Syarikat telah menghantar pelbagai misi diplomatik ke Jepun, China, Siam dan Borneo untuk satu tujuan iaitu menjalinkan hubungan dengan negara-negara di Asia Timur dan Asia Tenggara.¹ Pada tahun 1845, pihak Amerika Syarikat pernah berkunjung ke Brunei dengan menggunakan kapal perang *USS Constitution* bertujuan untuk menawarkan perlindungan kepada kerajaan Brunei melalui perjanjian persahabatan dan perdagangan (*Treaty of Peace, Friendship, Commerce and Navigation*). Namun tawaran tersebut telah ditolak oleh kerajaan Brunei kerana Sultan Brunei telah membuat rundingan lebih awal dengan British. Pada waktu itu, Amerika Syarikat masih tidak berputus asa dengan keputusan yang diberikan oleh Sultan Brunei lantas menghantar Joseph Balastier, iaitu seorang konsul dari Singapura untuk membuat rundingan kali kedua dengan Sultan Brunei.² Oleh itu, pada

¹ D.S. Ranjit Singh, *The Making Of Sabah 1865-1941, The Dynamics Of Indigenous Society*, Kuala Lumpur: Universiti Malaya, 2003, hlm. 113; Graham Irwin, *Borneo Abad Kesembilan Belas Kajian Mengenai Persaingan Diplomatik*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1986, hlm. 244.

² *Ibid.*, hlm. 114.

tahun 1850, maka termeterailah perjanjian perdamaian, persahabatan dan perdagangan di antara kerajaan Brunei dengan pihak Amerika Syarikat. Di bawah perjanjian ini, pihak Amerika Syarikat berjanji untuk memberikan perlindungan terhadap kerajaan Brunei.

Isu memberikan perlindungan terhadap kerajaan Brunei adalah alasan utama bagi Amerika Syarikat mahu meletakkan konsulatnya di Brunei bagi memudahkan mereka mendapat hak istimewa dalam perdagangan dengan kerajaan Brunei. Hal ini kerana tanpa meletakkan konsulat di Brunei, perjanjian tersebut tidak dapat dikuatkuasakan oleh Amerika Syarikat. Ketika pihak Amerika Syarikat berusaha menjalinkan hubungan dengan Brunei, pihak British tidak mempunyai sebarang keinginan untuk mencampuri urusan di Borneo. Namun begitu, selepas pihak Amerika Syarikat membuat perjanjian dengan kerajaan Brunei, maka baharulah pihak British telah mengubah dasarnya. Pada awal tahun 1862, Amerika Syarikat telah melantik Anson Francis sebagai konsulat di Brunei. Namun, beliau telah menolak jawatan tersebut kerana diminta untuk belayar ke Borneo dengan menggunakan perbelanjaan sendiri dan jawatan tersebut juga tidak akan dibayar gaji.¹ Kemudian, pihak Amerika Syarikat telah melantik Charles Lee Moses sebagai konsul di Brunei namun tidak banyak yang telah dinyatakan dalam rekod rasmi kerajaan tentang proses perlantikannya memandangkan wujud kelompangan di dalam data rasmi kerajaan mengenai tarikh perletakan jawatan beliau sebagai tentera laut Amerika Syarikat pada 18 Ogos 1863 dan pelantikan beliau sebagai konsul di Brunei pada 30 Jun 1864. Pelbagai argumentasi wujud dalam kalangan pengurusan tertinggi Amerika Syarikat mengenai perkara ini memandangkan perlantikan Moses sebagai konsul adalah selepas beliau tidak lagi berkhidmat dengan kerajaan Amerika Syarikat. Individu yang bertanggungjawab mencadangkan Moses sebagai konsul di Brunei ialah W. P Fessenden, iaitu seorang setiausaha kerajaan dan Charles Sumner, iaitu seorang senator dan pengerusi senat hubungan luar negeri Massachusetts. Mereka telah bertindak menghantar makluman kepada Presiden Amerika Syarikat tentang pencalonan Moses sebagai konsul.³

³ Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 244-245; D.S. Ranjit Sigh, *op.cit.*, hlm. 113-114; Siti Aidah Hj. Lokin, *Perubahan Sosioekonomi dan Pentadbiran Masyarakat Peribumi Sabah (1881-1963)*, Kota Kinabalu: Universiti Malaysia Sabah, 2007, hlm. 44; K.G. Tregonning, *A History of Modern Sabah (North Borneo 1881-1963)*, Kuala Lumpur: University of Malaya, 1965, hlm. 7-8.

Pemajakan Wilayah Borneo Utara

Kehadiran kuasa Amerika Syarikat ke Asia Tenggara bermula selepas tercetusnya Perang Saudara (1861-1865) di negara tersebut sehingga menyebabkan aktiviti perdagangan dan ekonomi mereka terjejas. Kemerosotan ini dapat digambarkan apabila pada tahun 1859, kapal dagang Amerika Syarikat yang singgah di pelabuhan Singapura mulai berkurang daripada 80 buah kapal kepada 2 buah kapal dagang sahaja. Keadaan ini berlaku ekoran daripada keengganan golongan pedagang untuk menggunakan kapal dagang Amerika sehingga menyebabkan banyak kapal mereka terpaksa dijual kepada kuasa asing.⁴ Pada masa yang sama, Abraham Lincoln iaitu Presiden Amerika Syarikat berusaha untuk membuka konsul di Brunei untuk mendapatkan keuntungan bagi menggantikan kerugian yang mereka alami di Singapura. Moses telah mengambil kesempatan ini untuk memohon berkhidmat di seberang laut dengan melakukan aktiviti perdagangan. Oleh itu, pada tahun 1864, Setiausaha Negara William Henry Seward bersama dengan ahli Dewan Senat bersetuju melantik Moses sebagai Konsul Jeneral Pertama Amerika Syarikat di Brunei.⁵

Pada bulan Julai 1865, Moses yang baru dilantik menjadi Konsul Amerika Syarikat di Brunei telah tiba di Borneo untuk memulakan tugasnya.⁶ Moses telah mengambil kesempatan tersebut untuk mendapatkan peluang yang ada dengan menekankan bahawa dia bertindak sebagai wakil rasmi kerajaan Amerika Syarikat. Dengan cara tersebut, beliau akhirnya berjaya memujuk Sultan Abdul Mumin dan Pengiran Temenggung Hashim supaya memperkenankan dua pajakan persendirian selama 10 tahun ke atas sebahagian besar kawasan pantai barat di Borneo Utara, iaitu pajakan pertama melibatkan wilayah Sungai Sulaman sehingga ke Sungai Paitan termasuk Kepulauan Banggi, Balabak

⁴ Bilcher Bala, Kegagalan Koloni Ellana. Dalam, Eko Prayitno Joko (Penyunting). *Kimanis 600 Tahun*. Kota Kinabalu: Unit Penyelidikan Arkeologi Borneo, UMS, 2014, hlm. 32-33.

⁵ H.G.Keith, *The Monograph of the Brunei Museum Journal the United States Consul and the Yankee Raja*, Brunei Darussalam: The Brunei Museum, 1980, hlm. 5.

⁶ Tugas Moses sebagai konsul di Brunei termasuklah memberikan nasihat kepada kapal saudagar Amerika Syarikat yang datang melawat ke Brunei. Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 244; D.S Ranjit Sigh, *op.cit.*, hlm. 113-114.

dan Palawan. Kemudian, Moses juga berjaya mendapatkan pajakan kedua, iaitu konsesi tanah melalui Pengiran Temenggung yang memiliki wilayah Benoni, Kimanis, Paitan, Sugut, Bongaya, Labuk, Sandakan, Kinabatangan, Cagayan dan Mumiang dengan bayaran sewa tahunan keseluruhannya sebanyak \$9,500.⁷ Berdasarkan kefahaman kedua-dua belah pihak, kontrak pajakan ini haruslah diperbaharui melalui perundingan semula apabila menjelang akhir tempoh tamat kontrak perjanjian.

Sepanjang Moses berkhidmat sebagai konsul di Brunei, beliau tidak dibayar gaji oleh pihak kerajaan Amerika Syarikat. Namun, beliau masih dibenarkan oleh pihak Amerika Syarikat untuk menjana kewangannya sendiri melalui aktiviti perdagangan yang dijalankan di Brunei. Perkara ini sememangnya termaktub di dalam perjanjian perdagangan dan persahabatan di antara Amerika Syarikat dengan Sultan Brunei untuk membenarkan konsul Amerika berdagang secara bebas di Brunei kerana pihak Amerika tidak akan membayar gaji kepada konsulnya. Perlu difahami bahawa sepanjang pelayaran Moses menuju ke Borneo, beliau telah mengalami tahap keberhutangan yang sangat tinggi ekoran daripada kegagalan beliau melunaskan bayaran pelayarannya ke Borneo. Perkara ini turut dinyatakan oleh konsul Jeneral British Henry Bulwere, yang telah menjelaskan dalam suratnya kepada setiausaha pejabat luar negara bahawa Moses telah mengalami keberhutangan yang sangat dahsyat sehinggakan beliau tidak mampu untuk membayar tambang pelayarannya ke Borneo. Oleh sebab itu, apabila sampai di Brunei, Moses telah merealisasikan semua perancangannya untuk melakukan pajakan tanah daripada Sultan Brunei untuk mengelakkan keluarganya mati kebuluran seandainya beliau gagal melunaskan semua hutang pelayarannya ke Borneo. Setelah beliau

⁷ Wilayah tulin yang dimiliki Sultan Abdul Mumin ialah Sungai Sulaman sehingga ke Sungai Paitan (21 daerah) dengan bayaran sewa tahunan sebanyak \$4,500. Kepulauan Banggi, Balabak dan Palawan bayaran sewa tahunan adalah sebanyak \$1000. Manakala wilayah yang dimiliki oleh Pengiran Temenggung pula terdiri dari wilayah Benoni, Kimanis, Paitan, Sugut, Bongaya, Labuk, Sandakan, Kinabatangan, Cagayan dan Mumiang dengan bayaran sewa tahunan sebanyak \$4000. Leigh R. Wright, Historical Notes on the North Borneo Dispute, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 25, No. 3, May 1966, hlm. 475; Grant by Pengeran Temenggong of Brunei of the provinces of Kimanis and Benoni; Grant by Sultan Brunei of Brunei Territory the Sulaman River to the River Paitan; Grant by Sultan Brunei of Brunei Territory the Paitan River to the Sibuco River. <http://www.lawnet.saabah.gov.my/Lawnet/SabahLaws/Treaties/viewdoc.aspx?Document.pdf>. Akses 20 Mac 2017; H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 13; Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 245; D.S. Ranjit Singh, *op.cit.*, hlm. 113-114.

memperolehi konsesi tanah daripada Sultan Brunei,⁸ dia kemudiannya ke Hong Kong untuk melakukan “pertukaran hak” pajakan tanah kepada Joseph William Torrey,⁹ Thomas Bradley Harris dan Wo-Hang pada 9 September 1865. Sewaktu Moses berada di Hong kong, beliau bersama rakan kongsinya menubuhkan *American Trading Company* (ATC) bagi menjalankan perdagangan am.¹⁰

Pada 16 November 1865, Moses telah menggunakan kapal layar *Ellen* ke Brunei untuk memaklumkan kepada Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung tentang pemindahan milik konsesi tanah tersebut. Pada 24 November 1865, Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung telah menerima perkhabaran daripada Moses tentang pemindahan pemilikan konsesi tanah kepada rakan kongsinya Torrey, Harris dan Wo-Hang.

⁸ Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung menerima tawaran Moses dengan mudah kerana Sultan Brunei mengalami masalah kewangan akibat daripada pendapatan yang makin berkurangan. Hal ini berlaku berikutan kerajaan Brunei terpaksa menanggung keberhutangan *China Steam Ship & Labuan Coal Company* yang lambat membayar sewaan mereka kepada Sultan Brunei sehingga mendesak Sultan Brunei untuk menerima tawaran tersebut. Sewaktu Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung menerima tawaran tersebut mereka beranggapan bahawa mereka telah berunding dengan pihak Amerika Syarikat. Namun begitu, keadaan sebaliknya telah berlaku apabila Moses telah bertindak bersendirian tanpa pengetahuan pihak Amerika Syarikat untuk menandatangani perjanjian pemilikan konsesi tanah di wilayah Borneo Utara. Nicholas Tarling, *Britain, the Brookes & Brunei*, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1971, hlm. 15-17; H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 7; K.G. Tregonning, 1965, *op.cit.*, hlm. 7.

⁹ Kolonel Joseph William Torrey dilahirkan di Bath, Maine pada 22 April 1828 dan keluarganya telah berpindah ke Boston pada tahun 1834. Beliau kemudiannya telah mengikuti jejak ayahnya bekerja di bahagian percetakan untuk beberapa tahun sebelum menjadi wartawan di Boston Times. Pada usia 25 tahun beliau telah meninggalkan Amerika dan bekerja sebagai kerani di Firma Amerika iaitu Caldwellwell, Train & Co, (G.F. Train & Co.) Commission Merchants and Steam Packet Agents di Melbourne Australia. Sepanjang beliau berada di Melbourne beliau telah belajar bidang perundangan dan bekerja di Provincial Grand Secretary (Irish Constitution) dan Boston Evening Transcript. Selepas tujuh tahun berada di Australia, beliau kemudiannya berhijrah ke Hong Kong untuk menjalankan perniagaan dan pada ketika itulah beliau bertemu dengan Charles Lee Moses.

¹⁰ Perjanjian pajakan kali kedua ini dinamakan sebagai Perjanjian Memorandum I di antara Moses, Torrey, Harris dan Wo-Hang. Dalam penyerahan konsesi tanah tersebut, Moses telah meletakkan syarat kepada Torrey, Harris dan Wo-Hang selaku penyewa kedua-dua konsesi tanah Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung, supaya menjalankan perdagangan mengikut kehendak firma ATC. Perjanjian Memorandum ke-II pula dimeterai pada 25 Oktober 1865 selepas berlakunya beberapa pindaan di dalam perjanjian Memorandum I. Perjanjian ini adalah untuk tempoh setahun bermula dari 25 Oktober 1865 dan dikenakan tempoh 10 tahun untuk melakukan perubahan. Isi Kandungan Perjanjian Memorandum ke-II ini memperlihatkan *Parker & Co* (Torrey) dan *Harris & Pond New York* (Harris) telah dilantik sebagai agen syarikat perdagangan bagi ATC. H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 14-15.

Beliau kemudiannya telah bertindak mendaftarkan penukaran nama milikan konsesi tanah tersebut di kedutaan Brunei pada 25 November 1865. Hakikatnya, Moses sangat mudah untuk mendapatkan tanah jajahan Brunei dan memindah milik sewaan kerana perjanjian konsesi tanah yang telah dimeterai antara Moses dengan Sultan Brunei serta Pengiran Temenggung tersebut didapati sangat rapuh.¹¹

Isu Perjanjian Pemajakan di Borneo Utara

Terdapat beberapa isu meragukan yang terkandung di dalam perjanjian pemajakan 1865 yang dilakukan oleh Moses, Joseph Torrey dengan Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung. Hal ini kerana berdasarkan isi kandungan perjanjian pajakan 1865, Sultan Brunei telah memajakkan 21 wilayahnya di kawasan pantai barat Borneo Utara dari Sungai Sulaman ke Sungai Paitan kepada Moses atau warisnya atau orang dilantikannya. Kelompangan di dalam perjanjian ini dapat dilihat apabila wujudnya kenyataan dalam perjanjian pajakan versi Inggeris *a new contract shall be made* yang boleh disifatkan dalam perundangan mempunyai dua maksud. Pertama, selepas tamat tempoh pajakan selama 10 tahun, Moses atau warisnya atau wakil yang dilantikannya perlu membuat perjanjian baharu dengan Sultan Brunei terlebih dahulu sebelum meneruskan perjanjian baharu. Manakala maksud kedua, menyifatkan bahawa Moses atau warisnya atau wakil yang dilantikannya berhak untuk meneruskan perjanjian tersebut secara "automatik" sepertimana perjanjian asal tanpa perlu merujuk dan memaklumkan kepada Sultan sebagai pemiliknya. Hal ini bermakna perjanjian ini akan kekal selama-lamanya. Namun begitu, Moses tidak bertindak memanipulasi kelemahan perjanjian tersebut dan menggunakan maksud yang pertama bagi meneruskan perjanjian pajakannya dengan Sultan Brunei. Kelemahan perjanjian ini juga dapat dilihat apabila pernyataan *a new contract shall be made* ini hanya muncul dalam perjanjian versi Inggeris sahaja tetapi tidak ada dalam versi Jawi.¹² Pengkaji mengandaikan keadaan ini berlaku kerana sewaktu perjanjian ini dilakukan, timbul beberapa masalah dalam pentafsiran perkataan atau maksud sewaktu berlangsungnya pengalihan bahasa dalam perjanjian. Hal ini mungkin berlaku kerana sesetengah kosa kata dalam bahasa Brunei pada waktu itu terhad dan sukar untuk ditafsirkan maksudnya dalam bahasa Inggeris. Selain itu, perjanjian pajakan dalam

¹¹ H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 13.

¹² *Ibid.*, hlm. 218.

versi Inggeris juga didapati lebih bersifat semasa. Perkara ini terbukti apabila wujud banyak pindaan telah dilakukan dalam perjanjian versi Inggeris berbanding dengan versi Jawi khususnya ketika berlaku pemindahan pajakan daripada Moses kepada Joseph Torrey pada tahun 1865 yang menimbulkan pelbagai konflik dan perbalahan di antara Moses, Torrey dan Sultan Brunei.¹³ Kelemahan yang terdapat dalam isi kandungan perjanjian inilah secara tidak langsung telah menyedarkan Sultan Brunei supaya memeterai perjanjian pajakan baharu pada tahun 1877 bagi mengelakkan baginda menanggung kerugian yang lebih besar ekoran daripada kelompangan dan kelemahan perjanjian pajakan 1865 tersebut.

Isu seterusnya adalah berkaitan dengan bahasa. Apabila pihak ATC menghantar surat dan dokumen perjanjian dalam bahasa Inggeris kepada Sultan Brunei, tempoh masa yang diperlukan oleh baginda untuk menterjemahkan surat dan dokumen perjanjian berkenaan sangat lama. Begitu juga halnya dengan penterjemahan surat dan dokumen perjanjian daripada Sultan Brunei kepada pihak ATC melalui Admiral Henry H. Bell iaitu pegawai pemerintah pasukan tentera laut Asia memerlukan masa selama sebulan untuk diterjemahkan daripada bahasa Jawi ke dalam bahasa Inggeris. Kebanyakan daripada penterjemahan ini dilakukan oleh Hugh Low iaitu Gabenor British di Labuan. Keadaan ini menyebabkan berlakunya pelbagai persepsi dan andaian sewaktu proses pengalihan bahasa dilakukan.¹⁴ Permasalahan ini bukan sahaja mendorong perbezaan pemahaman dan persepsi malah segala bentuk tindakan tidak dapat dilaksanakan dengan serta merta kerana mengambil masa yang lama untuk membuat keputusan tentang sesuatu perkara penting yang memerlukan tindakan segera.

Isu pajakan ini mencapai kemuncaknya apabila Torrey mendapat tahu tentang perancangan Moses untuk menggagalkan pembayaran "pajakan" ATC untuk membolehkan beliau menjualkannya semula kepada orang lain. Oleh kerana itu, Torrey memohon kepada Seawood untuk meminta salinan pajakan tersebut daripada Moses kerana beliau

¹³ *Ibid.*, hlm. 42.

¹⁴ *Ibid.*, hlm. 218.

mendapati bahawa terdapat pelanggan lain yang sudah bersedia dan menunggu ATC gagal membayar pajakan tersebut kepada Sultan Brunei.¹⁵ Torrey juga menyedari bahawa Moses boleh melakukan rundingan secara terus dengan Sultan Brunei bagi mendapatkan pengesahan Sultan. Oleh yang demikian, Torrey telah meminta Harris berjumpa terus dengan Sultan Brunei bagi mendapatkan persetujuan tentang pajakan bagi menggagalkan rancangan Moses.

Rakan kongsi dalam ATC juga turut berhadapan dengan pelbagai konflik kerana ketidakseimbangan suntikan modal dalam syarikat. Hal ini berlaku kerana Wo-Hang¹⁶ telah mengeluarkan modal sebanyak \$10,000 sedangkan Torrey dan Thomas Harris¹⁷ tidak mengeluarkan sebarang modal dalam jumlah yang besar. Keadaan ini berlanjutan sehinggalah Wo-Hang menyuarakan keinginannya untuk menarik diri daripada perkongsian. Wo-Hang juga telah bertindak menghentikan semua dana yang telah disumbangkan dan dilaburkannya dalam ATC. Moses mengambil kesempatan tersebut untuk memberitahu Seawood bahawa Wo-Hang telah menarik diri daripada ATC walaupun beliau belum mengesahkan secara rasmi untuk menarik diri lagi. Wo-Hang juga telah menyampaikan kepada rakan dagangannya supaya tidak bekerjasama lagi dengan ATC kerana syarikat tersebut tidak mempunyai dana. Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung tidak mempunyai kawalan terhadap tanah pajakan yang diserahkan kepada kuasa asing

¹⁵ *Ibid.*, hlm. 43.

¹⁶ Wo-Hang ialah rakan kongsi Joseph Torrey dan Thomas Harris di dalam syarikat ATC. Mereka bertiga berkerjasama menyediakan modal untuk mengambilalih pemajakan konsesi yang dimiliki oleh Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung. Wo-Hang merupakan saudagar Hong Kong yang kaya, berpendidikan tinggi dan memiliki syarikat sendiri di Hong Kong. Wo-Hang mempunyai pelbagai nama seperti Teck Cheong, Li Sing atau Li Sun. Pada tahun 1869, nama Wo-Hang telah muncul di dalam inuis konsular Amerika sebagai pemilik syarikat perkapalan yang sah untuk membekalkan ganja dan syarikatnya ini telah didaftarkan di dalam syarikat perkapalan Amerika yang belayar ke San Francisco. Lihat H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 11.

¹⁷ Thomas Bradley Harris merupakan rakan kongsi Joseph Torrey dan Wo-Hang di dalam ATC. Sebelum bekerjasama dengan ATC, beliau memiliki syarikat Harris & Pond iaitu firma peruncitan di New York. Firma ini menjalankan penghantaran mentega ke Hong Kong secara besar-besaran dan mempunyai permintaan yang sangat tinggi kerana mempunyai kualiti mentega yang sangat baik. Namun, perniagaan ini tidak kekal lama disebabkan oleh persaingan daripada pengeksport lain yang cuba meniru keluaran produknya. Bagi menjaga reputasi syarikatnya beliau telah menghentikan pengeksportan mentega ke Hong Kong dan meninggalkan New York untuk mengembara. Beliau kemudiannya telah pergi ke Hong Kong dan bekerja sebagai agen broker kapal. Pada ketika itulah beliau telah berkenalan dengan Joseph Torrey dan bersama-sama menubuhkan ATC. Lihat H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 11.

kerana peraturan yang tidak jelas dan tegas dalam pembayaran.¹⁸ Pajak wilayah yang memberikan keuntungan kepada Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung hanyalah Kimanis dan Benoni.

Perubahan Status Pemajakan Wilayah di Borneo Utara

Perubahan status pemajakan wilayah di Borneo Utara berlaku selepas Moses menukarkan hak pajakannya kepada Torrey. Manakala Torrey pula telah menjualkan haknya kepada Baron Von Overbeck¹⁹ disebabkan kekurangan modal. Perubahan status pemajakan ini juga boleh dilihat dari segi cara pembayaran tahunan yang dijanjikan oleh Moses selepas memperolehi konsesi tanah daripada Sultan Brunei. Beliau akan membuat pembayaran tahunan kepada Sultan Brunei pada setiap hujung tahun. Namun begitu, cara pembayaran Torrey pula agak berbeza kerana beliau mencadangkan supaya pembayaran pajak dilakukan secara dua peringkat, iaitu 5 tahun sekali dalam tempoh 10 tahun. Oleh itu, pada bulan November 1865, Torrey telah ke Brunei untuk mendapatkan pengesahan hak pajak daripada Sultan Brunei. Kemudiannya Torrey telah ditabalkan sebagai “Raja Ambong dan Marudu” serta diiktiraf sebagai pemerintah tertinggi bagi keseluruhan wilayah yang dikuasainya. Di bawah tunjuk ajar Torrey sebuah ladang kecil²⁰ dan petempatan pedagang telah ditubuhkan di pantai Teluk Kimanis dengan kakitangan yang terdiri daripada 10 orang Amerika Syarikat dan 60 orang buruh Cina. Perusahaan ini dijalankan melalui modal pinjaman sementara dari komuniti saudagar Cina di Labuan. Apabila tercetusnya

¹⁸ Tempoh pembayaran setiap wilayah yang dipajakan tidak mempunyai peraturan yang jelas dan tegas sehingga pembayaran tidak dilakukan pada tempoh yang telah dijanjikan. Hal ini secara tidak langsung telah merugikan Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung. H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 43.

¹⁹ Gustavus Baron Von Overbeck merupakan konsul empayar Austria-Hungary di Hong Kong yang pada awalnya merupakan pengurus firma candu di China dan Dent Company. Pada tahun 1874 Overbeck melawat London dan mengemukakan satu skim untuk mendapatkan konsesi Torrey kepada duta Austria iaitu Count Montgelas yang akhirnya membantunya untuk mendapatkan sokongan daripada golongan kapitalis tertentu di Vienna. Hasilnya, sebuah kapal perang Austria dihantar ke Labuan pada bulan Mei 1875 untuk meninjau kemungkinan wujudnya perdagangan di situ. Sekembalinya Overbeck dari Eropah, beliau kemudiannya pergi ke Hong Kong pada bulan Januari 1875 untuk membeli hak Torrey di dalam *American Trading Company*. Pada bulan Jun, beliau telah berkunjung ke Brunei untuk mengesahkan konsesi Torrey itu adalah sah. Lihat Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 249.

²⁰ Tanaman yang ditanam di ladang tersebut ialah tembakau, tebu dan padi.

konflik di antara Torrey dengan Moses, Torrey kemudiannya telah kembali ke Hong Kong dengan dibebani hutang yang tinggi.²¹ Petempatan di Kimanis akhirnya terkubur sehingga beliau terpaksa memberhentikan semua aktiviti pertanian di Kimanis pada tahun 1866. Semenjak itu, ATC hanya menjalankan usaha perdagangan berkala di pantai barat Borneo. Walau bagaimanapun, Torrey dan rakan kongsinya tetap berusaha mengekalkan hak mereka di Borneo Utara kerana masih berharap akan memperoleh keuntungan darinya. Bagi pihak Moses pula beliau tetap berusaha untuk mendapatkan bantuan dari kerajaan Austria tetapi gagal kerana kerajaan tersebut menganggap beliau hanya bertindak atas kepentingan sendiri.

Kegagalan Torrey memajukan Kimanis menyebabkan beliau berpindah ke Hong Kong. Sewaktu beliau berada di Hong Kong, Torrey telah menjadi pengurus kilang penapis gula dan pada ketika itulah beliau terjumpa dengan W.C. Cowie, iaitu seorang pedagang Scotland yang membuat lawatan ke Hong Kong untuk menguruskan penjualan barang mutiara dan rotan yang diperolehnya melalui sistem tukar barang di Borneo Utara. Pada waktu itu, Cowie telah dikenakan cukai eksport sebanyak sepuluh peratus oleh Torrey dari ATC.²² Beliau sebenarnya tidak mengetahui tentang kewujudan konsesi Torrey di Borneo dan beliau telah bertindak mengajak rakannya, iaitu Ross dan Schomburgk untuk menipu Torrey tetapi kedua-duanya tidak bersetuju. Walaupun Cowie tidak mengetahui tentang kewujudan konsesi tersebut, namun konsesi Borneo itu telah berjaya menarik perhatian seorang penduduk Hong Kong yang mempunyai reputasi yang sangat baik, iaitu Gustavus Baron De Overbeck.²³

²¹ Pada tahun 1868, Torrey telah pergi ke New York untuk berusaha mencari pelabur dan sokongan kewangan. Beliau telah menerbitkan rancangan tentang ATC yang berfokuskan kepada kekayaan yang banyak, iklim yang menyegarkan dan tanah-tanahnya yang subur. Torrey juga menyatakan endapan emas yang terdapat di Borneo Utara seumpaman lombong di Australia dan California. Siaran tersebut sengaja diperbesar-besarkan untuk menarik minat pelabur. Namun begitu, para pedagang di New York tidak mudah untuk dipujuk. Hal ini kerana pihak Amerika Syarikat sendiri belum bersedia mendengar rayuannya untuk menempatkan tentera laut Amerika Syarikat di Pulau Banggi. Graham Saunders, *A History of Brunei*, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1994, hlm. 84; Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 245.

²² Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 249.

²³ K. G. Tregonning, *Under Chartered Company Rule: North Borneo (1881-1946)*, Kuala Lumpur: University of Malaya, 1958, hlm. 7-8.

Keluasan tanah jajahan Kesultanan Brunei di bahagian pantai barat Borneo Utara adalah dari Tanjung Nosong ke wilayah Pandasan. Kawasan tersebut kebanyakannya didiami oleh masyarakat Berunai, Bajau, Dusun, Murut, Bisaya, Iranun dan lain-lain lagi. Wilayah Brunei di kawasan pantai barai Borneo Utara ini telah diserahkan kepada kuasa Inggeris melalui tujuh peringkat.²⁴ Kegagalan Torrey untuk membangunkan Kimanis tidak melenyapkan usahanya untuk mencari penyewa konsesi baharu di Hong Kong. Dalam usaha Torrey mencari pembeli baharu yang berminat untuk meneruskan pajakannya di Borneo Utara, Gustavus Baron De Overbeck yang merupakan konsul Austria-Hungry menunjukkan minat untuk mengambil alih wilayah pajakan yang dimiliki oleh Kesultanan Brunei tersebut. Akhirnya, Torrey berjaya “menjualkan” haknya itu kepada Overbeck. Kemudian Overbeck bersama-sama dengan Torrey telah menemui Sultan Brunei untuk mendapatkan persetujuan baginda tentang hak pemilikan yang telah dibeli oleh Overbeck. Pada awalnya Sultan Brunei tidak bersetuju dengan penjualan pajakan yang dilakukan oleh Torrey kepada Overbeck. Hal ini kerana pada waktu itu, Sultan Brunei telah dinasihatkan oleh Gabenor British di Labuan, iaitu James Brooke dan Setiausaha Gabenor Hugh Low supaya tidak memperkenankan penjualan pajakan tersebut melainkan baginda memeterai perjanjian pajakan baharu dengan Overbeck tanpa melibatkan Torrey dalam pemajakan tanah tersebut. Di sebalik tindakan British tersebut, mereka sebenarnya berusaha untuk menyingkirkan Torrey dan menghalang kuasa Amerika Syarikat daripada terus

²⁴ Peringkat pertama, penyerahan Pulau Labuan oleh Sultan Omar Ali Saifuddin II kepada kerajaan Inggeris pada 17 Disember 1846. Peringkat kedua, penyerahan Sultan Abdul Momin dan Pengiran Temenggung Maulana Hashim pada tahun 1877 kepada Overbeck dan Dent. Sultan Abdul Momin telah menyerahkan wilayah Likas, Papar, Inanam, Pulau Gaya, Tanjung Lutut, Menggatal, Tanjung Sepanggar, Pulau Sepanggar, Tuaran, Sulaman, Ambong, Abai, Pulau Usukan, Tempasuk, Pulau Matanani dan Pandasan. Pengiran Temenggung pula menyerahkan Kimanis, Kokah, Bambang, Benoni, Pulau Dinawan dan Pulau Tiga. Peringkat Ketiga ialah Sultan Abdul Momin, Pengiran Bendahara Anak Muhammad dan Pengiran Digadong Anak Muhammad Hassan menyerahkan kawasan Tanjung Nosong, Kuala Penyu dan Bongawan. Manakala Pengiran Muda Damit menyerahkan Putatan pada tahun 1884 kepada BNBC. Tahap keempat, Syarif Jair Bin Maulana Syarif Abdul Rahman menyerahkan Sungai Tulinnya, iaitu Kawang kepada BNBC pada tahun 1885. Peringkat kelima, berlaku pada tahun 1897 apabila Pengiran Jalaluddin Ibni Pengiran Abdul Rauf menyerahkan Kinarut. Peringkat keenam, Sultan Hashim menyerahkan kawasan Membakut, Kuala Lama, Api-Api, Inanam, Menggatal dan Mengkabong kepada BNBC pada tahun 1898. Tahap ketujuh, Pengiran Jalaludin Ibni Pengiran Abdul Rauf menyerahkan Sungai Tulinnya, iaitu Sembulan, Nafas Tambalang, Dumpil, Kabatuan, Sembulan dan Karambunai kepada BNBC pada tahun 1901. Awang Asbol Bin Mail, *Kesultanan Melayu Brunei Abad Ke-19 Politik dan Struktur Pentadbiran*, Brunei Darussalam: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2011, hlm. 43.

menguasai Borneo Utara. Pihak kerajaan Amerika Syarikat menyedari akan perancangan penyingkiran Torrey tersebut lantas menghantar kapal perangnya ke Kimanis sebagai amaran kepada Sultan Brunei. Hasilnya, pada 29 Disember 1877 Sultan Brunei telah menyetujui penjualan hak tersebut dengan cara memperbaharui semula perjanjian berkenaan. Selepas Overbeck memperolehi konsesi tersebut, beliau telah membayar sejumlah wang pampasan kepada Torrey dan beliau berhasrat untuk menjual pajakan itu kepada saudagar Austria yang lain tetapi tidak berjaya. Akhirnya, beliau telah memujuk anak bekas majikannya, iaitu Alfred Dent untuk menjadi rakan kongsinya dan bekerjasama dalam membantu membekalkan kewangan yang diperlukannya di Borneo Utara. Alfred Dent telah bersetuju memberikan wang pendahuluan kepada Overbeck dan mengarahkan Overbeck melaksanakan rancangannya ke Borneo.²⁵

Pada 29 Disember 1877, Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung telah menyerahkan konsesi ke atas semua wilayah, sungai daratan dan daerah yang terletak di kawasan Teluk Kimanis di pantai barat laut Borneo dengan Sungai Sibuku di timur kepada Overbeck dan Dent. Kejayaan penyerahan wilayah pantai barat Borneo Utara oleh Torrey kepada Overbeck dan Dent telah menyebabkan tertubuhnya persatuan *British North Borneo Provisional Association Limited (BNBL)*. Pada ketika itu, Overbeck dijadikan "Maharaja Borneo Utara dan Raja Gaya serta Sandakan". Beliau mempunyai kuasa untuk menentukan hidup atau matinya penduduk peribumi di daerah berkenaan. BNBL juga mempunyai kuasa pemilikan mutlak ke atas semua hasil pertanian, ternakan dan galian negara, hak membuat undang-undang, membuat mata wang, menubuhkan tentera dan mengenakan cukai kastam. Sultan Brunei dan Pengiran Temenggung menerima \$12000 setahun sementara Pengiran Temenggung mendapat \$3000 setahun sebagai balasan.²⁶ Pengurniaan kuasa ini tertakluk kepada satu syarat sahaja, iaitu

²⁵ Jumlah modal yang diperlukan untuk membangunkan wilayah di Borneo Utara ialah £10,000 dan daripada jumlah tersebut £6,000 disumbangkan oleh Dent. Torrey telah menyerahkan haknya kepada Overbeck bernilai £15,000. Namun begitu, selepas ditolak dengan kos ekspedisi pelayaran pada tahun 1877 sehingga tahun 1878, baki jumlah yang tinggal hanya £3,000. Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 250; Siti Aidah Hj. Lokin, *op.cit.*, hlm. 46; H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 165-169; K.G. Tregonning, 1958, *op.cit.*, hlm. 8-9.

²⁶ K.G. Tregonning, 1958, *op.cit.*, hlm. 7-8; Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 250.

sekiranya wang ufti tidak dibayar selama tiga tahun berturut-turut, pajakan tersebut dianggap luput.²⁷

Menyedari akan hakikat pemajakan kawasan pantai barat Borneo Utara, iaitu dari Kimanis sehingga ke sungai Sibuko adalah bersifat *de facto*, maka Overbeck telah melawat Sulu untuk mendapatkan penyerahan kali kedua bagi memperkukuhkan kedudukannya di Borneo Utara. Pada 22 Januari 1878, Sultan Sulu telah memindahkan kedaulatannya bagi semua wilayah yang terletak antara Sungai Sibuko dan Sungai Pandasan kepada Overbeck, dengan balasan Sultan Sulu akan menerima wang ufti sebanyak \$5,000 setahun.²⁸ Tambahan Sultan Sulu telah melantik Overbeck sebagai pemerintah tertinggi yang bebas dengan gelaran "Datu Bendahara dan Raja Sandakan." Beliau telah diberikan kuasa yang sama luasnya seperti mana yang dikurniakan oleh Sultan Brunei.²⁹ Pengambilalihan Overbeck dan Dent ke atas keseluruhan wilayah Borneo Utara ini secara tidak langsung telah mengubah landskap sosiopolitik dan sosioekonomi di Borneo Utara. Ini berlaku berikutan tertubuhnya BNBC diketuai oleh Dent dengan bertindak memperkenalkan sistem pentadbiran Barat dan menghapuskan amalan pentadbiran tradisional Kesultanan Brunei di Borneo Utara.

Kesimpulan

Perubahan status pemajakan wilayah di Borneo Utara pada tahun 1877 dan 1878 ini telah banyak mengubah landskap keseluruhan Borneo Utara secara menyeluruh kerana melalui pemajakan terakhir inilah datangnya kuasa BNBC yang telah bertindak memadamkan pengaruh ATC sebagai peneraju utama pembangunan di Borneo Utara. Isu status pemajakan Borneo Utara pada tahun 1877 dan 1878 masih lagi tidak dapat diselesaikan, khususnya berkaitan dengan tuntutan Kesultanan Sulu ke atas wilayah di pantai timur yang dianggap sebagai sebahagian

²⁷ H.G. Keith, *op.cit.*, hlm. 168-169.

²⁸ Grant by Sultan Sulu of territories and lands on the mainland of the island of Borneo, 22 Januari 1878, C.O 874/54.

²⁹ Graham Irwin, *op.cit.*, hlm. 252.

daripada wilayah milikannya dan kerajaan Sabah terpaksa membayar pajakan RM5,000 setahun kepada waris Sultan Sulu.

Rujukan

- Awang Asbol Bin Mail. 2011. *Kesultanan Melayu Brunei Abad Ke-19 Politik dan Struktur Pentadbiran*, Brunei Darussalam: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Bala, B. 2014. Kegagalan Koloni Ellena. Dalam, Eko Prayitno Joko (Penyunting). *Kimanis 600 Tahun*. Kota Kinabalu: Unit Penyelidikan Arkeologi Borneo, UMS. Hlm. 31-45.
- Grant by Pengeran Temenggong of Brunei of the provinces of Kimanis and Benoni; Grant by Sultan Brunei of Brunei Territory the Sulaman River to the River Paitan; Grant by Sultan Brunei of Brunei Territory the Paitan River to the Sibuco River*. <http://www.lawnet.saabah.gov.my/Lawnet/SabahLaws/Treaties/viewdoc.aspx?document.pdf>. Akses 20 Mac 2017.
- Grant by Sultan Sulu of territories and lands on the mainland of the island of Borneo*, 22 Januari 1878, C.O 874/54.
- Irwin, G. 1986. *Borneo Abad Kesembilan Belas Kajian Mengenai Persaingan Diplomatik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Keith, H. G. 1980. *The Monograph of the Brunei Musum Journal. The United States Consul and the Yankee Raja*. Brunei Darussalam: The Brunei Museum.
- Sauders, G. 1994. *A History of Brunei*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Singh, D.S. 2003. *The Making of Sabah 1865-1941 The Dynamics of Indigenous Society*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Siti Aidah Hj. Lokin. 2007. *Perubahan Sosioekonomi dan Pentadbiran Masyarakat Peribumi Sabah (1881-1963)*, Kota Kinabalu: Universiti Malaysia Sabah.
- Tarling, N. 1971. *Britain, the Brookes & Brunei*. London: Oxford University Press.
- Tregonning, K. G. 1958. *Under Chartered Company Rule: North Borneo (1881-1946)*. Kuala Lumpur: University of Malaya.
- Tregonning, K. G. 1965. *A History of Modern Sabah North Borneo 1881-1963*, Kuala Lumpur: University of Malaya.
- Wright, L. R. 1966. Historical Notes on the North Borneo Dispute. *The Journal of Asian Studies*. Vol. 25, No. 3. Hlm. 471-484.